

Ryszard NIEDŹWIECKI

Strategiczne myślenie o bezpieczeństwie narodowym w pierwszej dekadzie XXI wieku. Nowa scena, nowi aktorzy i nowy repertuar

Streszczenie

Myślenie o bezpieczeństwie narodowym wymaga zdolności do rozpoznawania zmian, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na możliwość osiągania celów strategicznych wynikających z interesów narodowych. W globalnej grze o bezpieczeństwo zmieniają się warunki, podmioty oraz sposoby osiągania strategicznych celów.

Słowa kluczowe: interesy narodowe, strategia, środowisko bezpieczeństwa.

Strategia jest zarazem sztuką (praktyką) i nauką. Jako praktyka korzysta z praw, zasad, metod i procedur ustalonych w nauce, natomiast nauka, czerpiąc z praktyki, wzbogaca teorię strategii. Pochodzi ze sfery czysto wojskowej, ale znajduje zastosowania w wielu innych dziedzinach. Podtytuł niniejszego artykułu nie zapowiada zatem, że będzie on o teatrze w dosłownym tego słowa znaczeniu. Słowo „teatr” będzie używane w znaczeniu przestrzeni – środowiska bezpieczeństwa, w której prowadzone są działania – swoista gra, a repertuar środków przemocy używanych przez różnorodnych aktorów na przestrzeni dziejów może wzbudzać uczucia podziwu u jednych lub grozy u innych. Jedno jest pewne, czy tego chcemy czy nie, wszyscy w tym dziejowym spektaklu uczestniczymy. Nauki społeczne (do których zaliczamy strategię) poszukują zależności względnych, które mają dać odpowiedź na pytanie: jakie jest prawdopodobieństwo A, że zajdzie zdarzenie B, w otoczeniu C, które jest kumulacją wielu parametrów a, b, c...?¹.

Według Hervégo Coutau-Bégarie: „sztuka czy nauka, strategia, niezależnie od przyjętego stanowiska, jest działalnością szlachetną, zarezerwowaną dla tych, którzy osiągnęli pewien poziom kompetencji lub wyższy stopień wtajem-

¹ K. Popper, *Un Univers de propensions*, Paris 1992, s. 37–38.

niczenia”². Możemy przyjąć, że dla praktyka strategia będzie sztuką, dla teoretyka będzie ona nauką. Występuje jednak stała więź między oboma wymiarami strategii, gdyż każda pragmatyczna działalność człowieka ma związek z prawami, zasadami, metodami i procedurami znajdującymi odzwierciedlenie w teorii, która z kolei jest wzbogacana doświadczeniami wyniesionymi z praktyki.

Warto jeszcze wspomnieć o jednym terminie, który stanowi kontekst dla myślenia strategicznego, a mianowicie o kulturze strategicznej. Kultura strategiczna jest częścią kultury politycznej państwa i stanowi w ogólnym ujęciu – środowisko studiów strategicznych. Posiada także – według Romana Kuźniara – istotny wpływ na jej formowanie, bowiem: po pierwsze, dostarcza idei i norm dla środowiska strategów i polityków; po drugie, warunkuje percepcję otoczenia strategii, czyli polityki wewnętrznej i sytuacji międzynarodowej; po trzecie, w jej ramach dokonuje się selekcja opcji strategicznych; po czwarte, kultura strategiczna warunkuje zdolność mobilizacji zasobów narodowych dla celów wyznaczonych przez strategię; po piąte, wyznacza ramy publicznej debaty o bezpieczeństwie narodowym³.

Strategiczne myślenie o bezpieczeństwie

Co konstituuje strategiczny charakter myślenia? Punktem wyjścia do udzielenia odpowiedzi na to pytanie może być współczesne pojmowanie terminu „strategia”. Z wymiarami strategii nierozdzielnie wiążą się jej trzy główne aspekty, które częściowo się zazębiają i pokrywają, a mianowicie: proces myślenia strategicznego, proces formowania strategii oraz działanie strategiczne (proces zmiany strategicznej). Myślenie strategiczne koncentruje się wokół stratega, a sprowadza się często do pytania, jak przywódca strategiczny (menedżer) powinien myśleć, by proces rozumowania strategicznego przyniósł jak najlepsze rezultaty. Natomiast zagadnienie formowania strategii koncentruje się wokół samej strategii, a sprowadza się do rozważań, jak przywódca strategiczny (menedżer) powinien zorganizować działania, by proces formowania strategii przyniósł jak najlepsze rezultaty. Z kolei działanie strategiczne oraz zmiana strategiczna koncentrują się wokół organizacji, a sprowadzają się do pytania, jak przywódca strategiczny (menedżer) powinien działać oraz przeprowadzić zmiany, by proces odnowy strategicznej przyniósł jak najlepsze rezultaty⁴.

Kategorią spinającą te trzy aspekty strategii jest stały i nieprzerwany proces. Nie chodzi tutaj bowiem o jednorazowe działania czy efekty – myśli strategicznej, sformułowanej strategii czy działania lub zmiany strategicznej – lecz o trwały proces myślenia, formowania, działania czy zmieniania. Procesy te

² H. Coutau-Bégarie, *Traite de Stratégie*, Paris 1999, s. 29.

³ R. Kuźniar, *Polityka i siła*, Warszawa 2005, s. 186–187.

⁴ B. De Wit, R. Meyer, *Synteza strategii*, Warszawa 2007, s. 48.

trzeba stale organizować, porządkować, stymulować, podtrzymywać i wspomagać w długim horyzoncie czasowym, jednak myślenie strategiczne ma w tym zakresie do odegrania rolę szczególną.

Najczęściej stosowane kryteria wyróżnienia „strategiczności” myślenia i działania ujmowane są przez pryzmat: realizującego je podmiotu, rozpatrywanego problemu, informacji bazowej inicjującej proces (podstaw wyjściowych), celów, funkcji, zasad oraz wytworów. Zastosowanie choćby jednego z powyższych kryteriów lub dowolnej ich kompozycji, pozwala określić działanie i myślenie mianem strategicznego (jednak tylko kontekst wszystkich siedmiu kryteriów pozwala ostro i jednoznacznie określić każdy przypadek myślenia i działania strategicznego).

Wynika z tego, że strategiczność myślenia i działania wiąże się z faktem, iż swoim zakresem może ono obejmować różne poziomy i rodzaje strategii: zarówno polistrategię państwa (strategię narodową), jak i poszczególne strategie dziedzinowe (strategię gospodarczą, strategię wojskową itp.). Tak rozumiana natura strategiczności myślenia i działania pozwala najwyższym władzom państwa delegować odpowiedzialność za dany rodzaj strategii, przy zachowaniu kontroli nad całością tak złożonego procesu, na niższe poziomy wykonawcze.

Ważną cechą myślenia strategicznego jest krytycyzm. Myślenie krytyczne jest przydatne zarówno podczas rozwiązywania problemów, wskazując racjonalny sposób określenia interesów i powiązanych z nimi zróżnicowanych czynników strategicznych. Ogólnie rzecz ujmując, myślenie krytyczne oznacza sceptycyzm i nieprzyjmowanie niczego jako z góry danej prawdy; oznacza analizowanie argumentów poprzez rozważanie proponowanych w nich definicji, przesłanek i logiki, na których się opierają. Główne komponenty tego procesu – dokładne określenie problemu, ocena informacji, ocena implikacji, podjęcie decyzji (wykorzystanie osądu) - prowadzą do zrozumienia faktów i okoliczności dotyczących interesów i ich implikacji⁵. Taki sposób postępowania wymaga umiejętności i kompetencji w zakresie strategicznego myślenia i działania. Wymagana jest umiejętność zarówno myślenia krytycznego, myślenia kreatywnego, jak i myślenia systemowego oraz zdolność połączenia tych specyficznych sposobów myślenia z kategoriami czasu (horyzontu czasowego) oraz wartościami i normami etycznymi. W ramach procesu myślenia krytycznego poszukuje się „twardych” argumentów i faktów, rozważa się siłę wpływu nieznanego, ryzyka oraz szans. Myślenie strategiczne pozwala zrozumieć, że środowisko bezpieczeństwa składa się zarówno z materialnych, jak i niematerialnych systemów. Jest to swoista soczewka, która posiada ogromny wpływ na jakość i wiarygodność strategicznego przeglądu środowiska⁶.

⁵ Zob. *U.S. Army War College Guide to National Security Issues*, vol. I: *Theory of War and Strategy*, 3rd edition, (ed.) J. B. Bartholomees, Jr, DNSS, U.S. AWC, Carlisle 2008, s. 59.

⁶ Zob. szerzej: S.J. Gerras, *Thinking Critically About Critical Thinking: A Fundamental Guide for Strategic Leaders*, [w:] *Strategic Thinking*, Carlisle, PA: U.S. Army War College, 2007, s. 47–75.

Myślenie strategiczne o bezpieczeństwie narodowym jako o swoistej grze z udziałem różnych aktorów jest bliskie podejściu prezentowanemu przez ekspertów teorii zarządzania. Za Andrzejem Koźmińskim i Andrzejem Zawisłakiem⁷ przyjmuję, że skoro strategia jest grą o sumie niezerowej, wygrana jednego gracza nie musi oznaczać bezpośredniej przegranej innego uczestnika gry, mimo iż uczestnictwo w grze jest w zasadzie przymusowe. Uczestnikami gry są nie tylko ci, którzy chcą odgrywać rolę wiodącą, ale również wszystkie te podmioty, które chcą utrzymać się w dowolnym układzie społecznym i politycznym. Gra może być produktywna, jeśli sprzyja trwaniu i rozwojowi wspólnych interesów lub pasożytnicza, jeśli prowadzona jest w sposób określony jedynie przez partykularne interesy. Przy czym, niezdarni gracze i „nie-gracze” mogą stać się przedmiotami gry (pionkami w grze). Ponadto należy zauważyć, że struktura formalna różnicuje pozycje graczy w zakresie uprawnień, władzy czy też dostępu do informacji. Żaden gracz nie może być pewny ostatecznego wyniku gry, ale może dobrowolnie uczestniczyć w jej kształtowaniu lub w lub uczestniczyć przymusowo.

Zarówno myślenie strategiczne o bezpieczeństwie, jak i prognozowanie bezpieczeństwa są skierowane ku przyszłości. Jednakże obok wspólnego przedmiotu badań myślenie strategiczne różni się od prognozowania. Zauważmy, że przyczyny postrzegane jako identyczne nigdy nie powodują dokładnie tych samych skutków i nie ma prostej zależności między przyczynami i skutkami, dlatego tak problematyczna jest możliwość prognozowania przyszłych zdarzeń. W myśleniu strategicznym lepsze więc byłoby ograniczenie się do tego, co socjolog amerykański Robert Merton nazywa teoriami średniego zasięgu, pośrednimi między pomniejszymi hipotezami, które obficie objawiają się w codziennej pracy badawczej, a całościowymi rozważaniami, które wynikają z szeroko zarysowanej koncepcji⁸. Cel nie jest tak ambitny, ale bardziej realny do opisanego subtelnej, złożonej i zmiennej rzeczywistości strategii. Prognozy zakładają możliwość uzyskania odpowiedzi na pytanie badawcze – co się wydarzy w przyszłości? W myśleniu strategicznym pytanie jest nieco inne – co powinno się zrobić dzisiaj, aby najlepiej przygotować się do przyszłości? Przykładowo, w myśleniu strategicznym zadajemy sobie pytanie, które dzisiejsze procesy będą (mogą) występować również w długiej perspektywie i z jakim (większym czy mniejszym) nasileniem niż obecnie? W myśleniu strategicznym uwaga skupiona jest na badaniu faktów i tendencji, które już występują i mogą stać się impulsem zmiany kierunku i skali dotychczasowych procesów. Efekty strategicznego myślenia o bezpieczeństwie przyszłości przekładają się na konkretną strategię, w której istotne jest określenie wielowariantowej wizji przyszłości i celów, wskazanie celów i sposobów działania, dokonanie wyborów działań

⁷ Zob. A.K. Koźmiński, A.M. Zawisłak, *Pewność igras. Wstęp do teorii zachowań organizacyjnych*, Warszawa 1982.

⁸ R.K. Merton, *Elements de theorie et de methode sociologique*, Paris 1965.

priorytetowych, rozmieszczenie dostępnych i pozyskanie nowych środków rozwojowych rozumianych jako wykonawcy i zasoby, a wreszcie ustalenie planu, czyli drogi dojścia do celu.

Warto zauważyć, że myślenie strategiczne nie jest nauką ścisłą, albowiem obok czynników mierzalnych musi brać pod uwagę czynniki niewymierne, takie jak ludzkie usiłowania i ambicje⁹. Dla celów szkoleniowych z powodzeniem stosowane są uproszczone modele analizy strategicznej. Dobrym przykładem takiej analizy jest kalkulacja relacji między celami, koncepcjami i środkami (w tym ludźmi) stosowana w metodzie Arthura F. Lykkego¹⁰. Metoda ta sprawdza się w analizie przypadków procesów zachodzących w środowisku bezpieczeństwa, ale jej zastosowanie nie służy do analizy zależności między wskazanymi trzema elementami a do odkrywania uniwersalnych praw i niezmiennych zasad strategii.

Historycznie rzecz ujmując, w przeszłości myśl strategiczna rozwijała się w środowisku konfliktowym, odpowiadając na zapotrzebowanie praktyków (przywódców, wielkich wodzów), zwłaszcza w okresach zwiększonego ryzyka wybuchu wojny i w związku z powyższym zakładała ona ograniczoną otwartość. Zarówno w przeszłości, jak i obecnie w myśleniu strategicznym obowiązuje zasada efektywności, ponieważ postuluje ono racjonalne postępowanie ukierunkowane na cel główny.

Początek XXI wieku, dostarczył nowych kierunków myślenia strategicznego. Szczególnie istotny nurt związany jest z procesem globalizacji, gdyż to właśnie ona nadaje zmieniającemu się światu kierunek rozwoju. Drugim obszarem wymagającym większej niż dotychczas refleksji strategicznej jest cyberprzestrzeń, jako środowisko z wyzwaniami i zagrożeniami charakterystycznymi dla cywilizacji informacyjnej. Burzliwe przemiany w środowisku naturalnym i stworzonym przez człowieka nie sprzyjają przewidywalności i prognozowalności zagrożeń. Względna symetria zastąpiona została polityczną, militarną, ekonomiczną i kulturową asymetrią, a względna przewidywalność otoczenia ustąpiła miejsca turbulencyjności, niepewności oraz nieprzewidywalności zmian.

Dotychczasowe rozważania można podsumować stwierdzeniem, że myślenie strategiczne charakteryzuje się interdyscyplinarnym podejściem do procesów zawierających dużą liczbę czynników niewiadomych lub niepewnych w celu tworzenia wielowariantowych koncepcji myślowych służących rozwiązywaniu problemów przyszłości

⁹ D. Jablonsky, *Why is Strategy Difficult?*, „The U.S. Army War College Guide to National Security Issues” 2010, vol. 1: *Theory of War and Strategy*, s. 3.

¹⁰ H. Richard Yarger, *Toward a Theory of Strategy: Art Lykke and the U.S. Army War College Strategy Model*, „The U.S. Army War College Guide to National Security Issues” 2010, vol 1: *Theory of War and Strategy*, s. 53.

Zmiany w środowisku bezpieczeństwa – nowa scena

Myślenie strategiczne o środowisku bezpieczeństwa XXI wieku powinno uwzględniać ciągłą zmianę oraz nowe wyzwania – jakościowo i ilościowo odmienne od konwencjonalnych i tradycyjnych wyzwań, które znamy z XX wieku. Wraz z rozpadem układu bipolarnego nastąpił okres radykalnych przemian. Niestety nie stało się tak, że globalna kooperacja zastąpiła dotychczasową globalną konfrontację. Szczególną cechą obecnego środowiska międzynarodowego stał się niski poziom stabilizacji przy malejącym zagrożeniu wybuchem konfliktu o dużym lub średnim natężeniu. Według M. Pietrasia współczesne środowisko bezpieczeństwa przekształcane jest przez dwa równoległe zachodzące procesy: centralizacji i decentralizacji¹¹. Przy czym wydaje się, że decentralizacja „wygrywa”. Proces centralizacji zachodzi w wyniku silnych oddziaływań między tradycyjnymi podmiotami bezpieczeństwa, jakimi są państwa, a przejawia się w postaci zagęszczania się trwałych powiązań. Najbardziej widocznym przejawem procesów centralizacji są instytucjonalne formy wspólnych działań ukierunkowanych na przeciwstawianie się zagrożeniom bezpieczeństwa. Zacieśnianie współpracy wymaga jasnych reguł gry, więc w procesie centralizacji wzrasta potrzeba tworzenia i rozwijania przez państwa takich rozwiązań, które legitymizują, regulują, organizują i stabilizują, wspólne działania¹². Obserwowany pod koniec XX i nasilający się na początku XXI wieku proces decentralizacji przejawia się w zmianie powiązań między podmiotami tradycyjnymi, wzroście ich liczby, a także w pojawieniu się w środowisku bezpieczeństwa znaczących graczy niepaństwowych. W procesie decentralizacji zmianie ulegają nie tylko same podmioty państwowe, podlegające zjawisku erozji, ale również tworzone przez nie instytucje bezpieczeństwa. Ubocznym efektem tego procesu są lokalne napięcia i kryzysy wewnętrzne (włącznie z konfliktami zbrojnymi) na tle narodowościowym, etnicznym, religijnym, terytorialnym, ekonomicznym, a nawet kulturowym. Destabilizacja bezpieczeństwa jest też przyczyną migracji ludności z terenów objętych kryzysami. Wynikająca z procesów centralizacji i decentralizacji ewolucja charakteru wyzwań i zagrożeń bezpieczeństwa wymaga od podmiotów państwowych ciągłego doskonalenia struktur i zdolności operacyjnych.

Jedną z pozytywnych cech obecnego środowiska bezpieczeństwa jest niski poziom zagrożenia militarnego, lecz z drugiej strony charakteryzuje się ono niskim poziomem stabilizacji. Na początku XXI wieku większość szans utrzymania jak i zagrożeń bezpieczeństwa powstaje poza obszarem militarnym. Coraz bardziej aktualna jest teza, że

[...] zagrożenia militarne są wtórne wobec innych rodzajów zagrożeń (lub ich sekwencji i kombinacji), są (mogą być) ich konsekwencją, następstwem. Wystąpienie innych, po-

¹¹ M. Pietraś, *Państwa narodowe wobec dynamiki procesów bezpieczeństwa*, [w:] *Państwa narodowe w euroatlantycznych strukturach*, Poznań – Warszawa 1996, s. 46.

¹² Ibidem, s. 60–61.

zamilitarnych rodzajów zagrożeń jest warunkiem koniecznym dla możliwości powstania zagrożeń militarnych¹³.

Jest to odwrócenie uwarunkowań z okresu bipolarnego podziału świata, w którym wysokie było ryzyko wybuchu wojny z użyciem broni jądrowej. Rywalizacja między dwoma blokami ideologiczno-militarnymi czyniła sytuację międzynarodową w miarę czytelną, pozwalającą przewidywać zaistnienie określonych scenariuszy i ich katastrofalne skutki w wymiarze lokalnym, regionalnym, a przede wszystkim globalnym.

W latach dziewięćdziesiątych XX wieku Francis Fukuyama¹⁴ ogłosił koniec historii, a pierwsze dziesięciolecie XXI wieku pokazało, jaką iluzją było przewidywanie pokojowego świata, bez wojen, agresywnych sił i powodowanych przez nie zagrożeń asymetrycznych.

Jean-Herve Lorenzi i Micael Berrebi, opisując świat XXI wieku, zwracają uwagę na gwałtowność i brutalność kryzysów ekonomicznych, socjalnych i ekologicznych. Przedstawiają obrazowo, w postaci płyt tektonicznych, kilka zjawisk mogących w niedalekiej przyszłości doprowadzić do zaskakującej erupcji o sile trudnej do przewidzenia. Tymi płytami tektonicznymi są: „załamanie postępu technicznego, starzenie się populacji, eksplozja nierówności, masowy transfer działalności gospodarczej z jednego końca świata na drugi, niemająca kresu finansjalizacja gospodarki i niemożność sfinansowania inwestycji”¹⁵.

Zjawiska charakterystyczne dla cywilizacji informacyjnej ujawniły swój odmienny charakter, nowe źródła, podłoże oraz siłę. Podejmowanie wobec nich działań reakcyjnych stało się niewystarczające, wręcz nieadekwatne. Wiemy już, że nasze działania podejmowane w celu reagowania na zagrożenia w cyberprzestrzeni okazują się często właśnie nieadekwatne i niewystarczające. Nieodpowiednie stały się koncepcje strategiczne budowane na założeniach dostosowawczych oraz adaptacyjnych, a rewolucyjne i nieprzewidywalne zmiany w środowisku wymagają dziś nowej filozofii bezpieczeństwa¹⁶.

Badanie środowiska podmiotu (instytucji, państwa, sojuszu, koalicji, etc.) jest jednym z podstawowych obszarów myślenia strategicznego o bezpieczeństwie. Każdy podmiot realizujący w środowisku swoje zamierzenia i interesy podejmuje studia strategiczne polegające na diagnozowaniu stanu tego środowiska oraz dynamiki i charakteru zachodzących w nim procesów. Ocena przebiegających w środowisku procesów i pojawiających się w nim wyzwań oraz wa-

¹³ C. Rutkowski, A. Kasprzewski, Z. Sabak, *Siły szybkiego reagowania jako narzędzie działań antykryzysowych państwa*, Warszawa 1997, s. 74–76.

¹⁴ F. Fukuyama, *Koniec historii*, Poznań 1996.

¹⁵ J.-H. Lorezi, M. Berrebi, *Świat przemocy. Gospodarka światowa 2016–2030*, Warszawa 2018, s. 13.

¹⁶ C. Rutkowski, *Nowa cywilizacja. Stare organizacje*, „Myśl Wojskowa” 2005, marzec–kwiecień, dodatek specjalny, s. 15.

runków, w jakich zachodzą istotne zdarzenia zagrażające bezpieczeństwu ma dla podmiotu kluczowe znaczenie w procesie budowania własnej strategii¹⁷. Stanowi podstawę do podejmowania decyzji strategicznych o sposobie osiągnięcia celów strategicznych, zainicjowaniu, zmianie lub zaniechaniu wielowariantowych działań przy użyciu różnorodnych środków.

Zmiana podmiotów i zagrożeń – nowi aktorzy i repertuar

Każda strategia jest upodmiotowiona i uprzedmiotowiona. Upodmiotowienie odnosi się do podmiotu, który realizuje daną koncepcję strategiczną, a uprzedmiotowienie odnosi się do repertuaru działań podejmowanych w określonej dziedzinie aktywności. Obrazowo rzecz ujmując, w naszym przypadku sceną będzie środowisko bezpieczeństwa i zmiany w nim zachodzące jako miejsce, w którym aktor (podmiot bezpieczeństwa) dysponuje określonym repertuarem, czyli różnymi opcjami działań służących do zaspokajania i maksymalizacji m.in. takich potrzeb, jak: istnienie, przetrwanie i rozwój, pewność, stabilność, całość, tożsamość, suwerenność, ochrona poziomu i jakości życia¹⁸. Ta aktywność podmiotu jest procesem o zmiennej dynamice i intensywności, który przebiega w ścisłym związku ze zmianami zachodzącymi w środowisku, a więc również takimi, które wynikają z aktywności innych podmiotów. Państwa, organizacje międzynarodowe i inne podmioty podejmują zatem działania w obliczu już zachodzących i potencjalnych zmian, wyzwań, potencjalnych zagrożeń wywoływanych przez siły natury lub podmioty kojarzone z radykalnym fundamentalizmem, terroryzmem, ponadnarodowymi siatkami przestępczymi, itp.

Wraz z końcem zimnej wojny i rozpadem dwubiegunowego ładu międzynarodowego nastąpiły przemiany ładu międzynarodowego i pojawiły się nowe osie podziałów: obniżyło się ryzyko wybuchu wojny ogólnoswiatowej, szczególnie z użyciem broni masowego rażenia, a także nastąpiło ograniczenie znaczenia ideologii jako czynnika kształtującego ład międzynarodowy. Nastąpiła weryfikacja porządku międzynarodowego na płaszczyźnie socjoekonomicznej. W skali globalnej nowe linie podziałów wytyczane są przez różnice w stopniu zamożności poszczególnych podmiotów. Szczególnie widoczny zaczął być podział na bogatą Północ i biedne Południe. Już pod koniec XX wieku na 20% ludności Północy przypadało prawie 90% produktu światowego. Północ notuje niski lub ujemny przyrost naturalny, a Południe – wysoki.

¹⁷ *Strategia, sztuka i nauka rozwijania i stosowania politycznych, ekonomicznych, psychologicznych oraz militarnych sił niezbędnych w czasie pokoju i wojny, pozwalających na osiągnięcie celów polityki państwa, dla uzyskania korzystnych rezultatów sprzyjających osiągnięciu zwycięstwa i zmniejszenia możliwości poniesienia porażki. Dictionary of Military and Associated Terms*, Washington 1987.

¹⁸ J. Stańczyk, *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996.

Pogłębiło się zróżnicowanie kulturowo-cywilizacyjne społeczności międzynarodowej przejawiające się w: odmienności między państwami i społecznościami należącymi do różnych kręgów kulturowych lub cywilizacyjnych (koncepcja zderzenia cywilizacji Samuela Huntingtona); ścieraniu się przeciwstawnych tendencji do stworzenia społeczeństwa konsumpcyjnego i odśrodkowego, umacniającego odrębności (koncepcja rywalizacji dżihadu i McŚwiata autorstwa Benjamina Barbera); zderzenia społeczeństw: cywilizacji rynkowej i społeczności o wysokim poziomie klientelizmu (koncepcja Michaela Mousseau – market and clientalist civilization).

Zagrożenia asymetryczne – nowy repertuar

Zmiana strategiczna zachodząca w środowisku bezpieczeństwa polega na zmniejszaniu się prawdopodobieństwa wystąpienia tradycyjnych zagrożeń, takich jak konflikt zbrojny w wielkiej skali, i na wzroście znaczenia zagrożeń nietypowych i „asymetrycznych”, wywoływanych przez trudne do zidentyfikowania podmioty pozapaństwowe.

W środowisku bezpieczeństwa XXI wieku obserwujemy zjawisko erozji suwerenności państwowej i problem państw w stanie rozkładu. Efektem tych zjawisk jest częściowa (a w skrajnych przypadkach całkowita) utrata kontroli nad potencjałem, zasobami i przebiegiem procesów społecznych na rzecz organizacji międzynarodowych i korporacji. Państwa nie są w stanie samodzielnie zwalczać grup przestępczych i terrorystycznych lub wręcz wspierają przestępczość, stwarzając możliwość tworzenia na własnym terytorium punktów rekrutacyjnych, szkoleniowych i przerzutowych dla organizacji uznawanych za terrorystyczne. Wzrasta wrażliwości państw na działania podmiotów niepaństwowych i maleje zdolność władz państwowych do kontroli działań wymierzonych w ważne dla bezpieczeństwa składniki struktur państwowych (np. infrastruktura krytyczna). W przypadku państw upadłych, zakwestionowany jest jeden z atrybutów suwerenności – zdolność do efektywnego wykonywania władzy na obszarze podlegającym zwierzchnictwu terytorialnemu państwa.

Terroryzm międzynarodowy jest dziś jednym z najpoważniejszych zagrożeń dla podmiotów funkcjonujących w środowisku bezpieczeństwa, w tym również dla Polski. Sam terroryzm nie jest zjawiskiem nowym, ale przybrał on zupełnie nowy charakter, zarówno w kategoriach jakościowych, jak i ilościowych. Współczesny terroryzm występuje w skali globalnej, biorąc pod uwagę zakres oddziaływania oraz środki, którymi dysponują lub mogą dysponować organizatorzy i wykonawcy aktów terroru. Działania terrorystów wymierzone są w wartości, instytucje i interesy większości podmiotów państwowych i są przygotowywane i przeprowadzane z użyciem nowoczesnych technik. Wykorzystywanie przez organizacje terrorystyczne nowoczesnych technologii zwiększa zdolność

i łatwość przemieszczania, kumulowania efektu strachu. Współcześni terroryści opanowali zdolność wykorzystaniu nowoczesnych mediów oraz prowadzenia operacji finansowych wspierających ich działalność.

Nie maleje zagrożenie niekontrolowaną proliferacją broni masowego rażenia oraz środków do jej przenoszenia. Jest to problem bezpieczeństwa nie tylko dla poszczególnych państw, ale również całych regionów, a być może całego globu. Nadal prowadzone są w kilku państwach programy zmierzające do stworzenia potencjału broni masowego rażenia oraz programy systemów raketowych, które sprawiają, że już nie ma miejsca, do którego nie dotarłyby rakiety balistyczne, a w niedalekiej przyszłości mogą to być rakiety średniego zasięgu. Niebezpieczeństwo z tym związane potęgowane jest przez coraz bardziej realną możliwość wejścia w posiadanie tego rodzaju broni przez organizacje terrorystyczne oraz przestępcze.

Ciągle wzrastającym zagrożeniem jest zorganizowana przestępczość. Zjawisko to występuje w skali globalnej. W tym kontekście, istotny jest charakter działalności przestępczej, obejmującej narkobiznes, przemysł niebezpiecznych materiałów, broni oraz ludzi, a także sposób działania obejmujący korupcję czy też pranie brudnych pieniędzy. Polska staje przedmiotem rosnącego zainteresowania zorganizowanych międzynarodowych grup przestępczych, chociażby z uwagi na swoje tranzytowe położenie.

Reasumując, środowisko, w którym realizowane są interesy podmiotu i osiąganego są jego cele strategiczne podlega ciągłej ewolucji. Skierowane w przyszłość myślenie strategiczne o bezpieczeństwie podmiotu zgodnym z jego interesami wymaga od tego podmiotu posiadania zdolności do ciągłego rozpoznawania zmian zachodzących w środowisku, umiejętności badania dotychczas występujących i nowych wyzwań (szans i zagrożeń), a także autonomicznych możliwości decydowania o sposobie i środkach służących osiągnięciu celów strategicznych w długiej perspektywie czasowej. Jest wiele przesłanek świadczących o zmianie strategicznej zachodzącej w środowisku bezpieczeństwa stworzonym przez człowieka i podobnie wiele dowodów naukowych potwierdzających zmiany w środowisku naturalnym w skali lokalnej i globalnej. W grze o bezpieczeństwo szybko przybywa różnorodnych nowych niepaństwowych podmiotów, a środki jakie znajdują się w ich dyspozycji są na tyle znaczące, że mogą wpływać na środowisko bezpieczeństwa tak w skali lokalnej, jak i globalnej.

Podmiot, który chce przetrwać i rozwijać się w środowisku szybkich i często zaskakujących, nieprzewidywalnych zmian i towarzyszących im zagrożeń asymetrycznych musi myśleć strategicznie.

Bibliografia

- Coutau-Bégarie H., *Traite de Stratégie*, Paris 1999.
Dictionary of Military and Associated Terms, Washington 1987.

- De Wit B., Meyer R., *Synteza strategii*, Warszawa 2007.
- Gerras S. J., *Thinking Critically About Critical Thinking: A Fundamental Guide for Strategic Leaders*, [w:] *Strategic Thinking*, Carlisle 2007.
- Fukuyama F., *Koniec historii*, Poznań 1996.
- Jablonsky D., *Why is Strategy Difficult?*, [w:] *Theory of War and Strategy, Volume I*, The U.S. Army War College Guide to National Security Issues 2010.
- Kuźniar R., *Polityka i siła*, Warszawa 2005.
- Lorezi J.H., Berrebi M., *Świat przemocy. Gospodarka światowa 2016–2030*, Warszawa 2018.
- Merton R.K., *Elements de teorie et de methode sociologique*, Paris 1965.
- Pietraś M., *Państwa narodowe wobec dynamiki procesów bezpieczeństwa*, [w] *Państwa narodowe w euroatlantyckich strukturach*, Poznań – Warszawa 1996.
- Popper K., *Un Univers de propensions*, Paris 1991.
- Rutkowski C., *Nowa cywilizacja. Stare organizacje*, „Myśl Wojskowa” marzec-kwiecień, dodatek specjalny, Warszawa 2005.
- Rutkowski C., Kasprzewski A., Sabak Z., *Siły szybkiego reagowania jako narzędzie działań antykrzysowych państwa*, Warszawa 1997.
- Stańczyk J., *Współczesne pojmowanie bezpieczeństwa*, Warszawa 1996.
- U.S. Army War College Guide to National Security Issues, vol. I: *Theory of War and Strategy*, 3rd edition, Carlisle 2008.
- Yarger H.R., *Toward a Theory of Strategy: Art Lykke and the U.S. Army War College Strategy Model*, [w:] *Theory of War and Strategy, Volume I*, The U.S. Army War College Guide to National Security Issues 2010.

Strategic thinking about national security in the first decade of the 21st century. A new stage, new actors and a new repertoire

Summary

Thinking about national security requires the ability to recognize changes that directly or indirectly affect the ability to achieve strategic goals arising from national interests. In a global security game, the conditions, entities and ways to achieve strategic goals change.

Keywords: national interests, strategy, security environment.